

Ключові слова: естетичне виховання, емоційно-естетичне виховання естетичний досвід, емоційно-естетичний досвід, емоційно-естетична свідомість, творче самовираження учня.

Аннотация

Раскрывается содержание философского, культурологического и психолого-педагогического подходов к проблеме личного опыта. Аргументируются причины и важность формирования эмоционально-эстетического опыта именно в подростковом возрасте. Рассматривается компонентная структура музыкально-эстетического опыта и специфика эстетического воспитания с позиций творческого развития личности школьника.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эмоционально-эстетическое воспитание эстетический опыт, эмоционально-эстетический опыт, эмоционально-эстетическое сознание, творческое самовыражение ученика.

Summary

The content of philosophical, culturological and psychological- pedagogical approaches to the problem of personality experience is opened. The reasons and importance of forming of emotionally-aesthetic experience exactly in teens are argued. The component structure of musically-aesthetic experience and specific of aesthetic education from positions of creative development of personality of schoolboy are examined.

Key words: aesthetic education, emotionally-aesthetic education, aesthetic experience, emotionally-aesthetic experience, emotionally-aesthetic consciousness, creative self-expression of student.

УДК 37(09)

Е. В. Лещенко,

кандидат педагогічних наук

(Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка)

**СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
М. КАРИШЕВА ТА Р. КВІТКИ – ПОСЛІДОВНИКІВ М. КОРФА**

Постановка проблеми. Осмислення сучасного стану освіти з філософсько-педагогічних та історико-культурологічних позицій неможливе без цілісної історико-генетичної реконструкції гуманітарного контексту тлумачення найважливіших педагогічних категорій і понять, якими описується культурно-світоглядна сутність професійної діяльності педагога. Дослідження особливостей формування теоретичних уявлень про соціальну значущість учительської праці у вітчизняній педагогічній думці кінця XIX – початку XX століть дозволяє позначити основні підходи до вирішення цієї актуальної проблеми.

Історичний аналіз етапів розвитку земської сільської школи, періодів її реформування покликаний стати основою оцінки діяльності сучасної сільської школи, розробки напрямків педагогічних перетворень. У нових історичних умовах, на нашу думку, сучасній школі необхідно повернути роль найважливішого інституту соціалізації на селі, визначити шляхи вирішення завдання підготовки школяра до успішної діяльності в рамках нової системи соціальних відносин, обумовлених, з одного боку, законами ринку, з іншого – цінностями культури постіндустріального суспільства. У свою чергу суспільство чекає від сільської школи збереження традиційних функцій, пов'язаних з трансляцією народної культури, особливого сільського способу життєсприйняття.

Сьогодні, у часи реформування системи освіти, актуальним є

розгляд окремих ідей соціально-патріотичного спрямування прогресивних освітян минулого – послідовників М. Корфа: М. Каришева та Р. Квітки. Ідеї популяризації позашкільної роботи, діяльності шкільних гуртків, створення домашніх бібліотек для читання в кожній сільській родині, українознавчих методологій навчальних предметів визнаних освітян Олександрівського повіту Катеринославської губернії наприкінці XIX ст. – початку XX ст. мають значний вплив на розвиток і становлення сучасної української школи.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз робіт, присвячених послідовникам М. Корфа засвідчує, що переважна більшість з них досліджує науково-педагогічну, історично-краєзнавчу спадщину Я. Новицького – учня, послідовника М. Корфа (М. Антощак, А. Бровко, С. Діброва, Е. Лещенко, С. Ляшко, В. Морозюк, О. Пашненко та ін.). Уперше у 80-ті рр. XX ст. запорізький краєзнавець-педагог І. Пуха відкрив педагогічній громадськості спадщину своїх земляків – М. Каришева і Р. Квітки.

У дисертаційній роботі Р. Марутян досліджено просвітницьку діяльність М. Каришева [4]. Проте у вітчизняних історико-педагогічних розвідках не виокреслювалось, що однодумцями й послідовниками М. Корфа були Р. Квітка та М. Каришев. Фокус уваги науковців зосереджено на зазначених освітянах лише з позиції практичної соціально-педагогічної діяльності талановитих сучасників та земляків-науковців М. Корфа.

У статті надається аналіз соціокультурних змін у системі земської освіти Катеринославщини під впливом безпосередньо педагогічної діяльності Р. Квітки та М. Каришева, постаті яких об'єднувало два чинники – батьківщина становлення та теоретико-практична спадщина спільного вчителя – М. Корфа.

Мета статті полягає в розкритті соціокультурних особливостей просвітницької, громадської діяльності земців Р. Квітки та М. Каришева – послідовників М. Корфа на Катеринославщині наприкінці XIX ст. – початку XX ст.

3-поміж діячів Олександрівського земства Катеринославської губернії особливе місце належить професору, доктору економічних наук, одному з видатних економістів, статистиків і громадських діячів ліберального спрямування Миколі Олександровичу Каришеву – товаришу, послідовнику М. Корфа у питанні організації земської освіти. Б. Веселовський уналежнював педагога до прогресивних діячів і вважав, що той належить до плеяди таких відомих освітян, як М. Корф, К. Буницький, Д. Гнедін [1, с. 286].

Після закінчення у 1878 р. юридичного факультету Московського університету О. Каришев у різний час викладав економіку і статистику в Петербурзькому лісовому інституті, Московському і Дерптському університетах, Олександрівському ліцеї, Московському сільськогосподарському інституті, Гнединському ремісничому училищі.

Уперше М. Каришев був обраний земським гласним Олександрівського повіту в 1881 р. терміном на 4 роки. Протягом 10 років поспіль був членом Олександрівських земських Зборів та почесним мировим

суддею. У 1885 р. захистив магістерську, у 1892 р. – докторську дисертацію на тему “Крестьянские венадельные аренды”. У 1894 р. М. Каришев знову став земським гласним, залишаючись ним до кінця життя. Р. Марутян у дисертаційному дослідженні “Громадсько-просвітницька та наукова діяльність М. Каришева” зазначала, що він був одним із найвпливовіших земців Олександрівського повітового земства, користувався великим авторитетом у земських зборах, довірою і повагою [4, с. 9].

Історіографічний аналіз доводить, що більшість наукових праць М. Каришева присвячувались питанням економічного розвитку сільського господарства Росії. Однак певний інтерес для нашого дослідження мають його статті соціально-педагогічної тематики, зокрема “Судьба одной земской школы”, “Несколько заметок по народному образованию”, “К вопросу о высшем сельскохозяйственном образовании”, а також звіти шкіл Олександрівського повіту та Гнедінського училища, що друкувались у відомих науково-публіцистичних виданнях: “Русское богатство”, “Земский обзор”, “Земство”, “Днепр”, “Русские ведомости”.

Звіти про стан земської освіти в Олександрівському повіті містять опис шкіл, екзаменаційні роботи учнів тощо. Саме у “Звітах” М. Каришев дійшов висновку, що “земська школа надає сільському населенню непогані знання, які, незважаючи на оточуюче селян нецтво, на відсутність в селі бібліотек і народних читалень, не зникають безвісті” [5, с. 314].

У 1885 р., відмовившись від посади приват-доцента політехномії Петербурзького лісового інституту, М. Каришев переїхав до України, де оселився в селі Гнедіно, і згуртував навколо себе повітову інтелігенцію, залучаючи її до громадсько-соціальної діяльності в контексті запровадження інноваційного шляху розвитку земської сільської освіти. Так, з появою М. Каришева відбулися соціокультурні зміни в системі практичного навчання в земській школі Олександрівського повіту. Розуміючи, що найважливіший інститут соціалізації на селі є заклад освіти, М. Каришев, як і М. Корф, розгорнув потужну діяльність із створення земських шкіл та контролю за їхньою діяльністю. Дослідники І. Пуха, Р. Марутян вважають, що з ім'ям М. Каришева пов'язаний процес розвитку системної земської освіти в Олександрійському повіті [4, с. 7; 5].

Земські школи, попечителем яких був учений-педагог, різко відрізнялися від інших шкіл, організація життя яких мала свої особливості завдяки природній чуйності М. Каришева, його гуманістичному і просвітницькому погляду на виховання і школу. Він був переконаний, що краще навчатися в “корфських” початкових школах, і надавав їм перевагу перед міністерськими та церковно-парафіяльними [6, с. 9].

Системний аналіз свідчить про реформаторські підходи та значні здобутки вчителів шкіл Олександрівщини. На думку М. Каришева, школа повинна стати для дітей “своїм домом, земним раєм, тому важливо піклуватись про шкільні споруди, просторі, світлі, теплі класні кімнати, щоб при школі були сади, квітники, пришкільні ділянки, гуртожитки, гарячі сніданки й обіди” [6, с. 9]. Це питання, які задовго до педагогічної системи В. Сухолинського, піднімав економіст М. Каришев.

М. Корф і М. Каришев відстоювали думку про обов'язкову

елементарну освіту [4, с. 10]. Проте М. Каришев підходив до питання освіченості селян з сільськогосподарської позиції, був переконаний, що неможливо покращити життя людей, доки вони неосвічені. Він вважав, що продуктивність праці підвищує саме елементарна грамотність. На підтвердження своїх слів М. Каришев посилався на доповідь інженера Гаврішова, який зазначав, що особи, які навчалися в початковій школі хоча б рік, заробляють більше, ніж ті, що взагалі не відвідували школу; а ті, що закінчили школу, отримують більше, ніж ті, які навчались один рік. Так, виявилось, що продуктивність праці, а з цим і заробітна платня робітників зростає з підняттям рівня грамотності [2, с. 77].

М. Каришев спромігся збільшення асигнування земства на утримання “корфських” початкових шкіл. Починаючи з 1895 р., педагог докладав зусилля для розширення початкової освіти в Олександрівському повіті з метою зробити її загальнодоступною.

Досвідчені педагоги М. Корф і М. Каришев переконували громадськість у важливості загальноосвітнього характеру народної школи, виступали проти обмеження викладання в початковій школі кола предметів і вважали за необхідне повідомляти на уроках читання елементи природознавчих, географічних та історичних знань [4, с. 11]. Відтак, М. Каришев доводив, що селянам потрібно навчатися, вони повинні мати хоча б елементарні знання Закону Божого, читання, письма, лічби, історії, фізики, а також співів, малювання, роботи в саду, на городі, пасіці. Педагог був переконаний, що оновити суспільство можливо через поширення освіти і відкриття шкіл, де і необхідно здійснювати виховання людини.

Будучи одним з екзаменаторів, М. Каришев, як і М. Корф, здійснював інспектування ввірених йому шкіл. Після іспитів педагог проводив бесіди та консультації з земськими вчителями. Свої звіти про стан початкової освіти в повіті систематично направляв у повітову земську Управу. На думку І. Пухи, М. Каришев – одна з неординарних особистостей, яку глибоко хвилювала доля народного учителя, передусім сільського. Він відверто заявляв, що від учителя “з утриманням у 150 руб. на рік нічого доброго чекати не можна!”, тому наполягав на створенні належних умов для вчителів, яким потрібно будувати квартири, організувати каси взаємодопомоги, піклуватися про їхню професійну підготовку [6, с. 9].

Теоретико-методологічна база організації процесу навчання в земській школі зумовила М. Каришева запропонувати вчителям земських шкіл навчати дітей за підручниками К. Ушинського, Л. Толстого, М. Корфа, М. Бунакова, Т. Лубенця. Він пропонував учителям викладати навчальний матеріал “повно і з любов’ю, чітко, коротко, виразно, щоб діти свідомо і міцно засвоїли його, знали, де цей матеріал можна буде використовувати” [6, с. 9]. Він, як і М. Корф, особливу увагу звертав на дотримання режиму дня і дисципліни у школах, стверджуючи, що слід дотримуватися “розумного режиму, порядку, де панує взаємодопомога, душевність, але без фамільярності” [6, с. 9].

Історико-педагогічні розвідки доводять, що М. Каришев одним із перших на Катеринославщині запроваджував організацію учнівських

хорів, духових оркестрів, драмгуртки, особисто створював їх у школах Олександрівського повіту, де був попечителем (нараховувалось 12 таких гуртків). Вочевидь, успіх реалізації результатів позашкільної освіти збалансовувався між державними урядовими органами та приватною ініціативою соціального напрямку. Така діяльність засвідчує, що М. Каришев вважається ініціатором безперервної позакласної роботи з учнями [6, с. 9]. Принагідно зазначимо, що відповідна форма позакласної роботи поширена й актуальна в сучасній школі України.

Також М. Каришев підтримав і реалізував на практиці ідею М. Корфа щодо організації вечірніх повторних занять. У той час, коли шлях до університету був відкритим лише учням чоловічої гімназії, він пропонував, щоб середня загальноосвітня школа будь-якого типу (жіноча гімназія, реальне і комерційне училище) повинні давати право жінкам вступу до університету. Одним із перших він ініціював відкриття в Олександрівську чоловічої і жіночої гімназій, школи для глухонімих, перших професійно-технічних шкіл: Гнедінського ремісничого училища і сільськогосподарської школи [4, с. 10]. Громадський діяч наголошував, що відкриття ремісничих і сільськогосподарських училищ сприятиме продуктивності праці в Росії, поліпшенню життя людей [4, с. 11].

М. Каришев багато уваги приділяв Гнедінському ремісничому училищу, в якому першим попечителем з навчальної частини і членом Училищної ради був М. Корф. У 1898 р. за ініціативою М. Каришева та погодженням Департаменту хліборобства училище було реорганізовано в Гнедінську сільськогосподарську школу Міністерства хліборобства і державного майна першого розряду. М. Каришев пожертвував на цю справу власних 76 десятин землі, вартістю 19 000 крб., і 16 000 крб. готівкою. За спогадами учня Гнедінської сільськогосподарської школи Д. Ляха, педагог “побудував великі споруди за селом, у степу відвів площу землі у 200 десятин понад річкою Вовчою” [3, с. 13]. Збудувавши за своїм планом школу, особисто укомплектував штат учителів-вихователів, обладнав школу необхідним майном та устаткуванням: “Тут і велика бібліотека, фізичний кабінет, лабораторія. Майстерні: теслярська, ковальсько-слюсарська. Стайні для коней і корів. Зразкові свинарники і, взагалі, все, що було найпотрібніше” [3, с. 14]

Протягом року відбувалося теоретичне навчання в класах, кабінетах та лабораторії. Також відбувалась літня практика, де діти навчалися практично в полі, городі, саду, пасіці, а також чергували в стайнях, свинарнику. Діти самостійно доїли корів, робили на молочарні різні ґатунки масла, сиру; весною і влітку – збирали колекції з зоології і гербарій з ботаніки. На перших двох курсах училища викладалися загальноосвітні предмети, на третьому і четвертому – спеціальні: рільництво, садівництво, виноградарство, лісництво, бджільництво, шовківництво, геодезія, сільськогосподарська політекономія, скотарство, конярство, свинарство, вівчарство і короткий курс зоотехніки та ветеринарії. Всі підручники, приладдя були шкільними. По суботах педагогом влаштовувались для учнів літературно-вокальні вечори: декламації, співи, музика, танці і вистави – переважно українські п'єси

“Дай серцю волю”, “Назар Стодоля”, “Безталанна”, “Невільник” [3, с. 15]. Цікаво відзначити, що, приїжджаючи щоліта у власний маєток, М. Каришев переймався проблемами училища: організовував учнівські платні вистави; навчав учнів сценічній майстерності, спільно вибудовувати декорації, особисто гримував акторів і суфлював.

Зазначимо, що при Гнедінській сільськогосподарській школі було відкрито два класи: педагогічний і службово-суспільний. Більшість учнів, які закінчували школу, після відповідного іспиту працювали народними вчителями. М. Каришев вважав, що потрібно випускати спеціально підготовлених учителів, які б популяризували сільськогосподарське навчання у місцевій народній школі.

На думку М. Каришева, вихованці Гнедінської школи підготовлені в педагогічному класі, могли б навчати селянство і так покращувати рівень його життя. Підготовка народних учителів, ґрунтовно знайомих із місцевим, переважно дрібним, господарством, була основною метою спроектованого педагогом класу, який приймав учнів, що успішно закінчили курс у Гнедінській школі або іншій сільськогосподарській школі з аналогічною програмою навчання. Практику майбутніх учителів освітянин передбачав проводити в Гнедінській школі. Курс навчання включав предмети: педагогіка, методика російської і слов'янської мови, методика краснопису, історія і методика її викладання, методика природознавства.

М. Каришев запропонував ідею створення Олександрівського механіко-технічного училища й з 1904 р. став його попечителем. Він підтримав ідею відкриття в Олександрівську річного училища I розряду.

Педагог сам учителював і залишив про себе добру згадку. “Зранку до пізньої ночі він віддавав себе учням. В який час би не зазирнули до його кабінету, завжди можна застати М. Каришева, що вів бесіди з окремим учнем чи з цілою групою, який роз'яснює суспільні явища, літературні твори чи згадує про М. Корфа” [6, с. 9].

Визнанням заслуг М. Каришева в розвитку освіти, культури і земського руху на Катеринославщині стало його обрання в 1905 р. предводителем дворянства Олександрівського повіту. Як учений М. Каришев був одним із видатних представників місцевої інтелігенції Олександрівського повіту. Відомо, що в ті часи на діячів освіти дивились як на революціонерів. Ця участь не минула і М. Каришева. Після його раптової смерті граф Канкрін говорив, що його діяльність носила “антиурядовий характер”, можливо, тому, що земські діячі-освітяни вбачали освітній рух у сільському середовищі як обов'язковий чинник реформування всієї освітньої системи країни. За ініціативою педагогічної громадськості Олександрівська в селі Жеребець (нині село Кірово Оріхівського району Запорізької області) була побудована школа, яка носила ім'я Миколи Олександровича Каришева.

Слушною є думка І. Пухи про те, що одним з послідовників М. Корфа був Роман Іванович Квітка, увійшовши в історію української педагогіки як один з фундаторів педагогічної освіти на Катеринославщині [7].

До Олександрівська (нині м. Запоріжжя) Р. Квітка прибув у 1912 р., де працював у комерційному училищі, місцевій учительській семінарії,

перетворивши її в педагогічну школу, пізніше у Вищу школу – трирічні педагогічні курси, що надавали вузьку підготовку і право вчителювати в початковій школі. З 1925 р. педагогічні курси реорганізовані в педагогічний технікум і Р. Квітка був призначений керівником педагогічних курсів, як і його вчитель у минулому – М. Корф.

На курсах у педагогічному технікумі Р. Квітка викладав у різний час історію України, історію української культури, суспільствознавство, українську мову і літературу. Заняття проводив українською мовою. На думку І. Пуха [7], у життя педагогічних курсів Р. Квітка наповнив духом організованості, дисциплінованості, високим рівнем знань. На переконання Р. Квітки, ці навчальні заклади повинні бути керівним центром педагогічної думки в окрузі. Здійснюючи ці проекти, педагог, як і його видатний земляк-попередник М. Корф, вважав, що педагогічні курси та педагогічні з'їзди повинні стати “душею” всього учительства Олександрівська.

Р. Квітка вважався викладачем Олександрівського міського комерційного училища імені статс-секретаря графа С. Вітте – 8-класного середнього навчального закладу Олександрівська. У 1901 році з ініціативи гласного міської думи Фелікса Мовчанівського почала діяти торгова школа, яку в 1905 році реорганізували в семикласне комерційне училище. На початку вересня 1908 училище переїхало до нової навчальної будівлі, спорудженої за проектом архітектора Д. Тиссена. З новосіллям колектив викладачів привітали Нью-Йоркське центральне училище, міністр торгівлі, граф С. Вітте, ім'я якого було присвоєно навчальному закладу.

У всіх навчальних закладах, де працював Р. Квітка, проводилась позашкільна робота, діяли гуртки: політичний, природознавства, української мови, драматичний і співів. За ініціативою Р. Квітки було встановлено шефство над військовою частиною, розпочалися ділові стосунки з Хортицьким, Нікопольським і Новомосковським педагогічними училищами. Завдяки зусиллям освітянина при педагогічному технікумі були відкриті: педагогічні лабораторії, дитячий садок, дослідницька школа, біологічна станція, педагогічний та краєзнавчий музеї; проводились екскурсії до Києва, Катеринослава, Асканії-Нової, на Дніпровські пороги.

Р. Квітка зробив свій внесок в українізацію підвідомчих йому шкіл. Він складав плани, слідкував за організацією їх виконання і домігся того, що 14 січня 1926 р. народний комісаріат освіти прийняв рішення щодо українізації педагогічних курсів.

Р. Квітка першим ініціював організацію в Олександрівському повіті Товариства українознавства та включення до навчальної програми шкіл предмета “україноведення”; читав доповіді про творчість Т. Шевченка та інших українських письменників. За його ініціативою було споруджено перший пам'ятник Великому Кобзарю в Олександрівську. Р. Квітка вважається першим істориком Олександрівського педагогічного технікуму. У 1928 р. за редакцією Р. Квітки опубліковано бюлетень “Два роки праці Запорізького педагогічного технікуму та його допоміжних установ”, в якому був автором розділу “Історичні відомості педагогічного технікуму”. Під його керівництвом на трирічних педкурсах було підготовлено 134 учителі, а в

педагогічному технікумі – 54.

Поділяючи твердження, що “вчителем школа стоїть”, Р. Квітка робив усе можливе для укомплектування викладацького складу всебічно розвиненими особистостями високої кваліфікації. Так, викладачами були: А. Батраченко – випускник Одеського університету, П. Куц – випускник Петербурзького політехнічного інституту, І. Граєвський – поліглот, який володів досконало окрім російської та української, ще чотирма давніми мовами (давньоєврейською, грецькою, латинською, старослов'янською) і 5-ма сучасними (болгарською, німецькою, польською, французькою і чеською), В. Позняк – талановитий фізик-методист, а згодом заслужений учитель України. За ініціативою Р. Квітки 6 грудня 1921 р. педагогічні курси були названі ім'ям М. Корфа.

Висновки. Упродовж останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. під впливом плідної діяльності Миколи Олександровича Корфа сформувалася генерація нових, прогресивних освітан, таких, як М. Каришев, Р. Квітка, які у своїй діяльності прагнули не лише практично реалізовувати педагогічні ідеї й наукові концепції попередників, а й примножили їх власними педагогічними дослідженнями, практичною діяльністю, методичними працями. Об'єднання просвітницької роботи з науковою діяльністю зробило М. Каришева і Р. Квітку відомими земцями в середовищі прогресивних діячів то часу. Їх гуманістичні ідеї та широкомасштабна просвітницька діяльність дозволяє поставити їх в один ряд з прогресивними діячами народної освіти Олександрівського повіту Катеринославщини наприкінці ХІХ ст. – початку ХХ ст. – з М. Корфом, Д. Гнедіним, Я. Новицьким.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Стаття не висвітлює всі аспекти питання творчого використання спадщини педагогів минулого, але дає можливість окреслити перспективи подальшої розробки механізмів упровадження досвіду земців-освітян на сучасному педагогічному ґрунті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселовский Б. Б. История земства за сорок лет: в 4 т. / Борис Борисович Веселовский. – Т. 1. – СПб. : Из-во О. Н. Поповой, 1909. – 724 с.
2. Екатеринославская губерния: Труды местных комитетов о нуждах сельскохозяйственной промышленности. – Т. XII. – СПб.: Тип. Исыдора Гольдберга, 1903. – 285 с.
3. Лях С. Р. Словідь сільського інтелігента минулого століття [електронний ресурс] / Сергій Романович Лях – 38 с. – Режим доступу: http://pokrlib.at.ua/spogadi_silskogo_inteligitna_minulogo_stolitnja.pdf.
4. Марутян Р. Р. Громадсько-просвітницька та наукова діяльність М. О. Каришева : дис. ... кандидата істор. наук : 07.00.07 / Рена Рубенівна Марутян. – Запоріжжя, 2001. – 193 с.
5. Отчет с 1-го мая 1893 г. по 1-е мая 1894 г. – Александровск, 1894. – 158 с.
6. Пуха И. В. Учитель, перед именем твоим / И. В. Пуха // Наш город. – Запорожье. – 1995. – 20 квітня.
7. Пуха И. В. Из страниц прошлого / И. В. Пуха // Запорізька правда. – 1989.

Анотація

У статті окреслені окремі структурні та змістовні напрямки позашкільної освіти, що розроблювались громадськими діячами та просвітниками М. Каришевим та Р. Квіткою. Визначено параметри освітньо-виховного простору земської школи та розглянуті питання впливу соціокультурних змін на прикладі організації інноваційних форм педагогічної діяльності послідовників М. Корфа.

Ключові слова: історіографічний аналіз, освітня діяльність земств, обов'язкове навчання, соціокультурні зміни, просвітницька діяльність, позашкільна освіта, земський гласний, товариство українознавства.

Анотація

В статье выветлены отдельные структурные и содержательные направления внешкольного образования, которые разрабатывались общественными деятелями и просветителями М. Карышевым и Р. Квиткой. Определены параметры образовательно-воспитательного пространства земской школы и рассмотрены вопросы влияния социокультурных изменений на примере организации инновационных форм педагогической деятельности последователей Н. Корфа.

Ключевые слова: историографический анализ, образовательная деятельность земств, обязательное обучение, социокультурные изменения, просветительская деятельность, внешкольное образование, земский гласный, общество украиноведения.

Summary

Some structural and informative directions of extracurricular education which were developed by R. Kvitka and M. Karyshev have been characterized in the article.

The parameters of the teaching and educational area of county school have been defined; the question of the impact of sociocultural changes on the example of the organization of unique innovative forms of the pedagogical activity of M. Korf's followers has been studied.

Key words: historiographic analysis, educational activity of counties, compulsory education, socio cultural changes, educational activity, extracurricular education, county councillor, Society of Ukrainian country study.

УДК 37.014:78

С. Є. Лупаренко,
кандидат педагогічних наук, доцент
Л. В. Чернорук,
студент-магістр
(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗИЧНИХ ШКІЛ В СРСР (1950-1980 рр.)

Постановка проблеми. Дитяча музична школа як частина соціуму є навчальним закладом, який не лише дає знання, уміння та навички в галузі початкової музичної освіти, але і за допомогою музично-навчальної діяльності впливає на світогляд дитини, її світовідчуття, загальну культуру. Весь педагогічний процес музичної школи спрямовується на гармонійний, морально-естетичний розвиток музичного смаку й індивідуальних пізнавальних потреб особистості.

Досвід усієї історії людства показує, що жодне суспільство, соціальна група і навіть особистість не може обійтися без музики. Музичні потреби кожного суспільства й окремої людини різноманітні, що добре видно з того, наскільки багатогранні виконувані музикою соціальні функції: перетворення світу, пізнання, спілкування, оцінка, а музичні потреби входять до кола загальнолюдських, і їх сформованість є показником культури та освіти будь-якого суспільства.

З огляду на це актуальним є питання дослідження розвитку музичної освіти загалом і організації роботи музичних шкіл зокрема в різні історичні періоди, адже це надасть змогу виявити позитивні моменти та